

MİTOLOJİK BAĞLAMDA KORE VE TÜRKLERİN GÖK TANRI İNANCI

Korean and Turkish Belief of Sky Gods in The Mythological Context

Hyunjoo PARK*

Kore Araştırmacı, Güney Kore

Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat
Fakültesi, Türk Halkbilimi Bölümü, Ankara, Türkiye,
tarsus99@hanmail.net

Abstract

Since the beginning, all humanity believed in the sanctity of nature elements and events because they aroused astonishment and fear. Early humans believed in the sanctity of natural elements and events because they aroused astonishment and fear. Until humans understood the sky scientifically, the sky in the past was a world of gods that humans could not approach directly. Therefore, for the ancients, the sky is a terrible being that makes survival possible and can shake life to its roots. This mythical idea of the sky has long existed before ancient humans society were founded. Consequently, the sky was an object of fear and worship in the past. However, how they think about the sky, an object to be worshiped, can be understood in the ancient Korean and Turkish folk cultures. The sky was the source of the natural and climatic conditions that most affected the lives of past Koreans, who lived off of agriculture, and the lives of the Central Asian steppe Turks, who lead a semi-nomadic horse-herding life. For this reason, after determining the concept of sky and god for

*This work was supported by the Core University Program for Korean Studies through the Ministry of Education of the Republic of Korean Studies Promotion Service of the Academy of Korean Studies (AKS-2019-OLU-2250002)

Koreans and Turks, this paper focuses on the Heavenly God. In particular, the beliefs and rituals of the Heavenly Gods in the Central Asia region where Koreans and Turks lived together before the pre-Islamic or ancient period were examined. The aim of this research is to detect the cultural closeness and similarities of the two groups that are historically in the Central Asian region, by examining the mythology and written sources on the beliefs of the Sky God for the Korea and Turkish region.

Keywords: Korea, Heavenly Gods, Belief

Giriş

Mit kelimesinin Kökeni, Yunancada “anlatı” ve “hikâye” anlamına gelen mythos’tur (Çobanoğlu 2001: 5). Mitoloji ise, belirli bir kabilenin efsanelerini inceleyen bilim dalı anlamına gelir. Mitoloji araştırmaları din tarihi incelemeleri ile de yakından ilgilidir (Ögel 2010: XVIII). Başlangıçtan bu yana tüm insanlık hayret ve korku uyandırmaları sebebiyle doğa unsuru ve olaylarının kutsallığına inanmışlardır. Yaşadıkları coğrafya ve yaşam şekillerine göre inandıkları din görüşlerinde farklılıklar görülmüştür. Bu bağlamda eski dönemde Kore ve Türk Dünyasında olan Gök Tanrı inancını üzerine mitoloji ve yazılı kaynakları inceleyeceğiz.

Kore’de ve Orta Asya Türklerinde Gök ve Gök Tanrı Kavramı

Kore

İnsanlar gökyüzünü bilimsel olarak anlayana kadar geçmişteki gök, insanların doğrudan yaklaşamayacağı bir tanrılar dünyasıydı. Bu nedenle, geçmişte gök: bir korku ve ibadet nesnesiydi. Göğün

bu efsanevi fikri, eski insanlık ulusunun kurulmasından çok önce vardı. Ancak Kore halkının ilk gök kavramı, mitolojilerde yer alan bilgilerden anlaşılabilir.

Kore halkının gök kavramının arketipsel imajı en iyi şekilde yazılı kaynak olan Samkukyusa'ya göre Dangun mitolojisinde, ifade edilmektedir. Kore Tarihinde ilk devlet ve krallar olan Gojoseon ve Dangun'un ortaya çıkışı da gök ile olan ilişkisini açıkça göstermektedir. Mitlerde gök, Gök Tanrı, Sangje (上帝¹) ve Hwanin (桓因²) gibi tanrılara oturan cennet veya kişilik biçiminde görünür ve bazen gökyüzü, güneş, ay, yıldızlar, yağmur, bulutlar, rüzgar gibi doğa olarak da görünür (Yoon 2010: 247). Buradan anladığımız Korece'de "Gök" kelimesi hem göğün veya görülebilen gökyüzünün kendisi hem de gökyüzüne hükmeden bir tanrı olan Gök Tanrı'yı ifade etmektedir. Bunun dışında cennet kavramı da mevcuttur (Im 1987: 370). Bununla ilgili Eliade, ilkel toplumların yüce tanrılarının çoğu, yükseklikleri, gök kubbelerini ve meteorolojik olayları ifade eden isimlerle anıldığından bahsedilmiştir (Eliade 1991: 98).

Dangun mitinde görülen gökyüzü, Tanrıların yaşadığı mekansal bir kavramdır. Gökteki kral olan Hwanin'in oğlu Hwanung, gökten Eski Kore topraklarındaki Taebaek dağına (태백산 太伯山) inmesiyle başlar. Hwanung'un oğlu Dangun, Kore'nin ilk krallığı olan Gojoseon'un kurucusu, siyasi ve dini toplumu

¹ İnsanüstü ve yüce statüsüne sahip bir gök tanrısı

² Dangun mitolojisinde bir gök tanrı, Hwanung'un babası ve Dangun'un büyükbabasıdır.

yöneten ilk kraldır. Birkaç kabileyi bir araya getirerek devleti kuran merkezi güç, diğer kabilelerden daha üstün bir mitik sistem önererek toplumu kendi etrafında bütünleştirmesi gerekiyordu. Bu ihtiyaca cevap olarak 'gök' ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Dangun hem insan hem tanrıydı. Bir diğer Goguryeo'nun kurucusu Jumong'un efsanesinde Jumong'un babası Haemosu, Cheonje (Gök Tanrı)'nin oğlu olması da bu koşulları düşündürüyordu (Kim 2009: 96).

Dangun'un tam adı Dangun Wanggeom'dur. "Yüce Rahip (Dangun)" ile "Kral (Wanggeom)" sözcüklerinden oluşur. Dangun kelimesi, Yüce Rahip anlamında anlaşıldığı gibi Moğolca'da Gök anlamına gelen Tengheri (Yun 2001: 56, Lee 1999: 88), eski Türkçede de Tengre adında bir Tanrıdır. Ural Altay dilinde Gök tanrı olan Tengri'nin kendi dilindeki farklı alfabe yazısı ve fonetiği zamanla değişim göstermiştir (Park 2016: 5). Sonra Dangun kelimesi Kore'de şaman anlamına gelen danggul veya danggol olarak söylenmesi, zamanla değişime uğradığını gösterir (Choi 1973: 336). Böylece zamanla Dangun kelimesi, kralın işlevinden sadece Şaman işlevini yapmıştır.

Gök, eskiler için sonsuz, gizemli ve otoriter bir varlık olmuştur. Dolayısıyla, gökyüzünde insan ilişkilerine hükmeden aşkın bir gücün olduğunu düşünmek, eskilerin genel bir düşünceleriydi. Bu nedenle, yeni hükümdarlar olarak ortaya çıkan eski devletlerin kralları, bu göksel otoriteyi ödünç alarak veya gök ile yer arasındaki gücü göstererek krallığı sağlamlaştırmaya çalışmışlardır (Kim 2009:96).

Türk Dünyası

Gök veya Gök Tengri (mavi gök) Türk inanç sisteminde her zaman önemli bir yer tutmuştur. Türklerde Tengri kelimesi Göktürk kitabelerinde "gök, gökyüzü, göğün rengi ve tanrı" manalarında kullanıldığından bahsedilmiştir (Bilgin 2005:190). Gök, toplum inançlarında önemli bir noktayı oluşturan tanrı adına da yansımıştır. Tanrı eski Türkçede gök demektir. Göktürk ve Uygur döneminde, maddi varlık gök ile sahipleri olan ruhlar arasında hiçbir ayırım yapmadılar. Dolayısıyla Tanrı'nın adı gök kelimesiyle eş anlamlı olarak kullanılmıştır (Kıyak 2010:214). Tanrı'yı anlatan "gök" kelimesi kutsal, ulu-yüce, ölümsüz, ebedî ve sonsuz gibi geniş bir anlama sahiptir (Aksoy 2018: 278). Ögel, Kadim Türk düşüncesinde gök ile tanrı arasında net bir ayırım yapmanın oldukça güç olduğunu söylemektedir (Ögel 1995: 147). Kadim Türk geleneğine göre 'Gök' insanların hayatındaki en önemli unsurdur. Bu nedenle eski Türk topluluğunun reisleri veya kağanları, Tengri ve Göğün Oğlu unvanlarını almışlardır (İzgi 1977: 30). Gök Tanrı, Türk hakanlığına giren bütün ulusları kapsayan müşterek kült haline gelmiştir (İnan 1976: 15).

Tanyu, Gök-Tengri teriminde bir karışıklık olduğunu söyleyerek Gök'ün Tanrı anlamında değil, ancak enginlik, yücelik, azamet ile aynı anlamda bir sıfat olarak kullanılır. Tengri kelimesinin evrendeki her şeyi yarattığına ve koruduğuna inanılan 'yüce varlık' anlamında kullanıldığı belirtilmiştir (Tanyu 1986:15). Eski Türkçede "gök" (sema) ve "en büyük ruh" kelimeleri tek bir "Tengri" kelimesi ile ifade edilmiştir. Mavi gök kelimesi ise bunun sıfatı olarak kullanılmıştır. (Kıyak 2010:213). Hassan'a göre

"tengri" kelimesi önce görünen gökyüzünü, sonra giderek Tanrı'yı karşılar hale gelmiştir. Gök, maddi bir varlık olduğu için Türkler "Tengri"yi maddi bir varlık olarak kabul etmişlerdir (Hassan 2000:79).

Türk Dünyasında Tanrı kavramının ortaya çıkışı, maddi gökyüzünün evrenin yaratıcısı ve en üstün varlığı olarak görülmesi ile başlamıştır. Orta Asya bozkır Türk toplumunda, yarı göçebe atlı çobanlık yaşam tarzlarında, hayatlarını en çok etkileyen doğal ve iklimsel koşulların kaynağı gökyüzüdür ve cennetin en yüce tanrısıdır. Gök Tanrının gücü, zaman içinde soyuttan somuta doğru evrilir ve maddi gökyüzünden ayrılan ve her şeye hükmeden mutlak bir varlığa dönüşmüştür (Karakaş 2014: 465).

Türkçede "gök" kelimesi mavi gök anlamında kullanılmaz, asil, sonsuz, yüce vb. anlamı ile Tanrı kelimesinin sıfatı olmuştur. Türkler, Tengri adını mevcut dinlerin yüce varlığını karşılamak için kullanmışlardır. Eski Türk dinlerinde güneşe, aya ve yıldızla tapınma vardı, ancak bunlar kozmolojide fazla yer kaplamadılar ve yalnızca göksel bir tanrı inancına bağlı bir sistemin parçasını oluşturmuşlardır (Kıyak 2010: 221).

Yukarıda incelediğimiz gibi kadim Korelilerde de kadim Türklerde de gök ile tanrı arasında net bir ayırım yapmak çok zordur. Gök tanrısı bazen gök ile özdeşleştirilir, ancak genellikle evrenin göksel yaratıcısı olarak kabul edilir (Çoruhlu 2002: 18). Bu bağlamda gök kavramının, Kore'de olduğu gibi eski Türklerde de hükümdarlar ile doğrudan ve derin bir ilişkisi vardır. Kore'de ve Türk Dünyasında hükümdarların, tanrı tarafından seçildiğine inanılmıştır. Gök, kadim insanların korku ve tapınma

nesnesi olduğu için Gök Tanrı'nın çocukları ve ondan kut alan kağanları da ulaşılamayan mutlak bir gücün simgesi olarak görmüşlerdir.

Mitolojik Bağlamda Kore'de Gök Tanrı İnancı

Dangun mitolojisine göre gökteki kralın oğlu Hwanung'un Gojoseon'daki Taebaek dağına inmesiyle başlar. Hwanung, dünyayı yönetmeye başlamadan önce bu dağda sunak yapıp Gök Tanrı'ya ilk anma törenini gerçekleştirmiştir (Yun 1995:16-22, Park 2016:4). Dangun mitolojisinde karşımıza çıkan Gök Tanrı Hwanung'un babası, Hwanin'dir. Göğe tapınması, bir kavram olarak gök tanrıcılığın temsilcisidir (Giray 2016: 41-42). Burada kadim Kore halkında Gök Tanrı inancının var olduğunu açıkça göstermekte, Hwanin-Hwanung-Dangun olmak üzere üç nesille ilişkilendirilen bu anlatmada Gojoseon'un kurucusu, Dangun'un kutsallığı ve Eski Kore'nin kuruluşu gerçeğini sembolize eden bir mitolojidir.

Hwanung'un ilk Gök Tanrı'ya yaptığı ibadete sonraki devletlerin kurulduğu dönemlerde de bir gelenek olarak devam edilmiştir. Kadim Koreliler, kralların Gök Tanrı tarafından seçildiğine inanarak kral ve tanrının aynı yere sahip olduğu düşünmüştür. Bu bağlamda eski çağlardan beri bir siyasi gücün meşruiyetini ve bağımsızlığını açıkça gösteren bir diğer unsur Gök Tanrı'ya yapılan ritüellerdir. Bu Çin kaynağı olan Üç Krallığın Kayıtların (三國志³) Weizhi

³ Jinsu (陳壽 : 233~297) tarafından derleme yapılmış Üç Krallığın Kayıtları(三國志 MS 220-280), Weizhi'ye bağlı antik

Dongyizhuan (魏志東夷傳)'ında açıkça anlaşılmaktadır. Gojuseon'dan sonra devlet kuran Dongye (동예), Buyeo (부여), Samhan (삼한) ve Goguryeo (고구려) Krallıklarının yaptığı Gök Tanrı ritüelleri inceleyeceğiz.

Dongye Krallığında, Ekim ayında Mucheonje (舞天祭) adlı verilen bir festival düzenlenmiştir. Güneş tanrısına iyi bir hasat için şükran günleri sürecinde dans ve şarkıyla uyum içinde Gök Tanrı'ya bir tapınma yapılırdı. Buyeo Krallığında Aralık ayında Yeonggo⁴ (迎鼓) denilen bir festival zamanında Gök Tanrı'ya ayin düzenlenmiştir (Jo 2011: 56). Gök Tanrı'ya ibadet ritüeli, göçebe kültür ve tarım kültürünün bir karışımı olması nedeniyle, ay takviminin 12. ayında gerçekleştirilirdi (Kim ve Lee 2017: 255). Burada bilmemiz gereken konu olarak Buyeo krallığının⁵ kendilerini uzun zaman önce başka yerlerden taşıdığı, MÖ 2. yüzyıldan beri Kuzey Mançurya bölgesinde tarım kültürüyle birlikte göçebe ya da avcılık kültürü ile yaşamış ve MS 494 yılında Goguryeo ile birleşmiştir.⁶

Yeonggo denilen festivalin özelliği bu zamanda mahkûmların serbest bırakılıp kabile arasındaki uyum arayışını aradığı görülmektedir (Kim ve Lee 2017: 253). Diğer özelliği ise Buyeo'nun savaşa

Doğu'nun çeşitli kabileleri ve milletleri hakkında yazılmış tarihini kapsayan bir tarihsel metindir.

⁴ Yeonggo'yu kelimenin tam anlamıyla yorumlarsanız, "davula vurularak tanrıları selamladık" olarak tercüme edilir (Shin 2020 :98).

⁵ Maekchok (貊族 Maek halkı)

⁶ <https://100.daum.net/encyclopedia/view/b10b1013b>

çıkmadan önce Gök Tanrı'ya ayinler düzenlediği ve bir ineğin toynak kemiğinin şekline bakarak savaşın iyi ya da kötü olacağını tahmin ettiği bilinmektedir.⁷ Bunun gibi kehanetlerin yapılması Kore halkları arasında Gök Tanrı'nın insan işlerini kontrol eden en üstün varlıklar olarak kabul edildiğini göstermektedir (Kim ve Lee 2017 254, Shin 2020: 98).

Samhan'da, Sodo (蘇塗) denilen bir kutsal alanda, kutsal ağaç dikilip gökteki tanrıya kurbanlar sundu. Bu ritüellerde davul ve şarkılar eşliğinde danslarla eğleniyorlardı. Bu ayinlerin yalnızca atalara ait birer ibadet değil, Tanrı'nın (veya Tanrı'nın Oğlu) bu dünyaya indiği bir efsanedeki bir olayın yeniden canlandırılması olduğu tahmin edilebilir (Lee 2009: 146). Samhan'ın toprağının verimli olduğu bu nedenle pirinç ekildiği ve birçok tahılın yetiştirildiği yerli bir tarım toplumdur. Bu nedenle her sene Mayıs ve Ekim ayında tarım ritüeli(農耕儀禮⁸) yapılıyordu. Bu ritüellerde, gök ve tarım ayinleri birlikte gelişmiştir. Bunun nedeni mitolojide olan gök tanrının yere inışı ile ana tanrının uyum sağlaması prototip modeline dayanmaktadır. Özellikle, Sodo

⁷ Uje falı bakma(우제 점 牛蹄占) denilir. Sığırları kesip toynaklarına bakarak iyi ve kötü olacağı tahmin eden geleneğidir. Silla Kralı Beopheung'un döneminde yazılı olan Uljin Bongpyeng Silla Taşı (울진 봉평 신라비) ve Youngil Nengsuri Silla Taşı (영일 냉수리 신라비)'de de görülmektedir. Bu durum Silla'da da antik çağ geleneklerinin devam ettiği önemli bir durum olarak görülebilir (Shin 2020 :98).

⁸ İyi bir mahsul hasadı için dua etmek veya her mahsulde bir iye olduğuna inanarak tarım tanrılara teşekkür etmek için yapılan ritüeller

ritüeli, Chengun(天君⁹) tarafından ayinler düzenlemekte, ana tanrıları ve totem tanrıları gibi hayaletlere tapılıyordu (Lee 2009: 152).

Goguryeo (고구려) Krallığı'nda Ekim ayında Dongmeng (東盟¹⁰) adına bir ayin düzenlenmiştir. Dongmeng, Goguryeo'nun kurucu annesi, güneş aracılığıyla Jumong'u doğuran olaylar yeniden Ana Tanrı'ya ibadetin bir gelenek olarak canlandırılmasıdır. Bu ayinde Ana Tanrıça olarak kabul edilen 'Mağara tanrısı'na (隧神 Sui shén) ibadet ediyordu. Etkinliği başlarken Doğudaki büyük mağara içinde Mağara tanrısı heykeli yapılmış ve buna ibadet ediyordu. Sui (隧) kelimesinin Türkçe karşılığının mağara yahut delik anlamı olmasından dolayı kadın sembolizmini işaret etmektedir (Park 2010:12).

Goguryeo'nun Ana Tanrı'sının dünya ile iletişim kurabileceği yerin bir mağarada olduğu düşünülmüş ve bu Ana tanrıça Goguryeo'nun kurucusu Jumong'un annesi Yuhwa'dır. (Kim 2003: 251-252). Bu bağlamda Mağara tanrısı (隧神), Dangun mitinin Ungnyeo'yu ve Jumong efsanesinin Yuhwa'yı simgelenip Gök Tanrı ve Mağra Tanrı'sını birleştirerek bolluk için dua etme ritüeli olarak görülebilir (Han ve Park 1991: 45). Kadim Kore'de devlet kurucusu atalara yapılan ayinlerin aynı zamanda Gök Tanrı'ya yapılmış ayinler olarak inanıldığı bilinmektedir (Kang 2014: 1). Gök tanrıya ayin düzenlenmesi ve iktidar gücünün sınırlı olduğu bir durumda törenler yoluyla birliğin teşvik

⁹ Gök tanrılarına yapılan ibadetin yöneticisi.

¹⁰ Dongmyong (동명-東明) olarak da söylenir. Gök tanrı'ya ekim ayında göğe adak sunulur ve etkinlik düzenleniyordu.

edilmesinde rol oynamıştır düzenlenen ayinler. Kutsal bir kadının kutsal bir çocuk doğurması, kraliyet gücünün meşruiyetini sağlamaktadır (Na 2005: 64-65).

	Buyeo	Goguryeo	Dongyeo	Samhan
Tören Adı	Younggo	Dongmeng	Mucheon	Sodo
Ne zaman	1.(Ay takvim'a göre 12 ay).	10. ay	10.ay	5.ay, 10.ay
Kime	Gök	Gök, Mağara tanrısı	Gök, Kaplan	Gök, hayalet

Şekil 1: Kadim Kore Devletinde Törenler

Bu kayıttan da görebileceğimiz gibi, Gök Tanrı'ya yapılan ibadet tüm ülke için büyük bir etkinlikti, o zamanlarda bütün ülke insanları toplanıp yeme, içme, şarkılar ve danslar eşliğinde eğlenmekteydi. Bu bir çeşit Gök Tanrıya şükran bayramı niteliğindedir. Buna benzer festivaller, ulusal topluluğun yaşayan bir kültürü olarak günümüze kadar yaygın bir şekilde aktarılmıştır.

Eski zamanlarda, Gök Tanrı'ya ibadet, bir kabile veya tüm ülke için ulusal bir toplantı olarak önemli bir törendi ve toplum üyelerinin kolektif düşüncelerinden oluşturulmuştu. Koreliler, sadece Gök Tanrı'ya değil, güneşe, aya ve yıldızla, rüzgara ve yağmura, dağlara

ve atalara ayinler yapmışlardır. Ancak bu birçok tanrı arasında Gök Tanrı en yüksek konumdadır.

Gördüğümüz üzere ayinin nesnesinin hepsinin Gök Tanrı olduğu anlaşılmaktadır. Bunun nedeni, göğe saygı (敬天) düşüncesinin Kore halklarının bilincinde yer alması ve bunun göstergesi olarak Gök Tanrı'ya ayin yapılmasıdır (Shin 1979: 372). Kore halkının düşünceleri içinde Gök Tanrı ise ulaşılmaz yahut cennette oturan yüce bir ilah değil, kişisel bir ilahdır. O, Kore milletinin koruyucusudur ve oğlunu dünyayı kurtarmak için gönderir ve onun soyundan gelenler Korelilerin atasıdır (Shin 1979: 372). Diğer dikkat çektiğimiz konu Buyeo Krallığı'nın da Aralık ayında Gök Tanrı'ya ibadet edilmesi, yukarıdaki haritada da gördüğümüz üzere göçebe kültür ve tarım kültürünün bir karışımı olmasındandır. Goguryeo, Dongye ve Samhan'da ise Ekim ayında ibadet yapılmasıdır. Bunun nedeni tarımla ilgilenen Koreliler hasattan sonra Gök Tanrı'ya şükür etmektir. Bu gelenek bugünlerde hasat bayramı olarak devam etmektedir.

Dongyi (東夷) devletlerinin çoğunun Gök Tanrı'ya ayin icra etmesi ve herkesin bu ayine katılması, Gök Tanrı'nın bu çeşitli devlet ve halklara ortak bir kimlik kazandırabilecek bir kavram olduğunu düşündürür. (Jo 2017: 5). Eski Kore toplumunda, Gök Tanrı'ya ibadet töreni, mistik bir ritüel olarak işlev gören ulusal bir etkinliktir. Şarkılar ve danslar eşliğinde yeme içmeler, bugün düşündüğümüz eğlenceli bir festival değil, dini bir işlevi vardır (Jeong 2021: 124). Bu etkinliği, Jo'ya göre göğe tapınma ritüelinin Şaman (巫) ile ilgili olduğu açıklanmaktadır (Jo 1993: 22).

Eski gök ayin ritüelleri, bir klan toplumunda veya bir kabile toplumunda yaşam için göklere teşekkür

etmek ve kutsamak için bir tören olarak anlaşılabilir (Shin 2020: 97). Ayrıca Hwanung'un insan dünyasına hükmetmek için gökten indiğinde rüzgâr tanrısı ve yağmur tanrısını getirdiği düşünülürse, Gök Tanrı tarım tanrısı ile ilişkilidir. Burada bildiğimiz antik Gök Tanrı ritüelinin güçlü bir tarımsal Tanrı'ya tapınma niteliğine sahip olduğu görülmektedir. Bu özellik Goryeo ve Joseon hanedanlıklarına kadar devam etmiş ve kuraklık veya kıtlık zamanlarında Gök Tanrı'ya ulusal törenler yapılmıştır.

Kore'nin kuruluşunun eski efsanesi, kurucuların hepsinin gökten indiği ve ülkeyi yöneten Gök Tanrı düşüncesine dayanmaktadır. Weizhi Dongyizhuan'un kayıtlarından dikkat edilmesi gereken konu, ritüelin amacının her zaman Gök Tanrı olduğudur. Ayinin özü, Gök Tanrı'ya ibadet etmektir. Kore halkının Gök Tanrı inancı derinlere kök salmış, bilinç olarak Gök Tanrı'dan korkmuş ve günlük yaşamlarında tanrıya ibadet etmiştir. Tarım kültürü geliştikçe, Gök Tanrı'ya ibadet töreninin Tarım tanrısına tapınma ayini olarak dönüşmesi Gök Tanrı ile Toprak Ana Tanrı'nın birleşimidir (Lee 2009: 146).

İncelediğimiz üzere Gök Tanrı'ya tapınma en eskiden beri Kore'de var olan bir inançtır. Gök Tanrı inancına göre Gök tanrı ve onu takip eden ilahlar, evreni kontrol eder. Gök Tanrı ritüelinin önemli bir özelliği, tören yapmak için kadın ve erkeklerin bir araya gelip dans ve şarkıyla etkinlik yapmasıdır. Bugün dünyada Hallyu olarak adlandırılan Kore kültür ve sanatının temel prototipinin kadim zamandan bugüne hâlâ devam edilen Gök Tanrı festivali olduğu söylenebilir (Seo 2012: 13).

Mitolojik Bağlamda Türklerde Gök Tanrı İnancı

Türkler tarih sahnesinde devlet kurup yer almadıkları dönemlerde, Türk uygarlığının doğusunda yer alan coğrafi çevre, insan unsuru ve toplulukları onlar için önemli bir rol oynamıştır (Çobanoğlu 2001: 23). Bu yüzden mitlerin içinden çıktığı toplumun coğrafi, toplumsal ve kültürel yapıları bilinmeden Türk Dünyasındaki mitleri anlamak mümkün değildir. Eski Türk toplumlarında oldukça sık yer veya coğrafya değiştirilmesine rağmen kendinden üstün bir güce olan saygı ve kutsallaştırma içerisinde tapınılan tek bir Tanrı vardı (Gömeç 2019 :85-87).

Türk mitolojik bağlamda bir mitoloji ya da dine özgün tüm tanrıların birliği olan panteon (Çini 2019 : 10) anlayışının olduğu bilinmektedir. Türk Dünyasında bu panteondaki tanrıların en büyüğünün Gök Tanrı olduğuna inanılmaktadır. Gök Tanrı, kadim Türk inancına göre insanları yaratan ve kaderlerini belirleyen, gökteki insanüstü, ebedi ve mübarek bir varlıktır (İnan 1976: 29-30). Burada yer alan büyük tanrı Türk hakanlığı altındaki tüm çeşitli milletlerin ortak kültü haline geldi. Türk din tarihinde yer alan en eski terim, "Tanrı"dır. Türk panteonunda birçok tengri yer almaktadır. İlk büyük Türk imparatorluğunun devrinden itibaren burada yer alan panteondaki tanrıların en büyüğünün Gök Tanrı olduğuna inanılmıştır. Gök Tanrı, Türk hanlığına giren bütün ulusları kapsayan ortak bir kült haline gelmiştir (İnan 1976: 15). Tengri, Türk dünyasında halklarının yaşamı ve bağımsızlığıyla ilgilenen ulu bir varlıktır.

Türk boylarının Tenri'ye taptıklarına ilişkin ilk kesin kanıtlar, Çinlilerin Hıung-nu (Xiongnu 匈奴) dedikleri Asya Hun dönemine ait bilgilerdir. W. Eberhard'a

göre Çinliler tarafından Türk Dini denilen Gök Tanrı inancının, sadece Türk boyları arasında görülen, Türklere özgü olan bir inanç sistemi olduğunu söyledi (Eberhard 1995: 67). Kaşgarlı Mahmud'a göre Türkler Müslüman olduktan sonra da "Tenri" kelimesi İslamiyet'teki "yüce ve aziz Allah" anlamında kâfirlerin dilinde ise gök veya gözlerine büyük görünen büyük dağ, ağaç gibi şeyler için kullanılmıştır. (Ercilasun, Akkoyunu 2018: 868- 869).

Çin kaynaklarına göre Chou(周朝) döneminde (MÖ1046 ~ MÖ 256), Tanrı'ya Çince olarak Tien(天) şeklinde ifade edilmektedir. Choular en büyük hükümdarın Gök Tanrısı olarak kabul edilir, Chou hükümdarı ise Gök tanrısının soyundan gelmekteydi. (Esin, 2001: 39). Chou hanedanı döneminden önce Shang (商) Sülalesi zamanında (MÖ 1600- MÖ 1046) ulusal tanrısı olan Shang-ti(上帝), onun aslen bir tarımsal olan Doğu Kıyısı kültürünün gök tanrısıdır. İlk Chou kralları, hakimiyetlerini kurmak ve hanedanın meşruiyetini güvence altına almak için Shang-ti'nin soyundan geldiği söyleyerek (Koppers 1941:6) onların Tanrı adı Shang-ti(上帝) olarak değiştirilmiştir. Böylece Tanrı'ya bir kişilik yüklenerek, dünyadaki tüm ideal işleyişin O'nun gücüyle sürdürüldüğü anlayışını göstermektedir (Eberhard 2007: 41).

Tien(天), çobanlık yapan göçebe kültürünün Gök tanrısıdır (Koppers 1941:7). Gök Tanrı'ya Hung-nuların inandıklarını, onu gök ve tanrı olarak iki farklı anlamını içeren Tengri kelimesi ile ifade ettiklerini bildirmektedir (Güngör 2016: 15). Bilindiği üzere Çince de hem "gökyüzü" hem de "tanrı" anlamında kullanılan Tien (天) şeklinde bir kelime

bulunmaktadır. Tanrı kelimesi, Gök sıfatıyla birlikte "Gök Tengri" şeklinde bu kaynaklarda yer almaktadır (Erkoç 2019: 3). Gök Tanrı; yaratıcı ve benzeri olmayan, insanlara bilgi vererek yol gösteren ve ayrıca kulun duasını kabul edendir. Gök Tanrı, Radloff'un Tuva'da derlediği bir duada geçen ve Tengri'nin (Tengri, Tanrı) habercisi olduğuna inanılan, bozkurt biçimindeki bir ruhtur (Erkoç 2019: 2). Türkler, Gök Tanrı'nın, O'nun resim ve heykellerini yapmamışlardır (Güngör 2016: 17).

Gök Tengri inancı eski Türk boylarının ana kültü olmuştur. MÖ 5. Yüzyılda Asya Hunları arasında en kutsal varlık olan Gök Tengri'ye kurban sunduğu kayıtlıdır (Gömeç 1998:49, Gömeç 2019 :96). Hun Türkleri, Tengri'ye Yir-sub, Yağız-Yir ve Atalar ervahı da kutsal olarak kabul edip onlara kurban keserlerdi. Yılın beşinci ayında, Kağan ve halk bir araya toplanır, kurban merasimi yapılırdı (Uğurlu 2012: 333).

Kadim Türkler uzun yıllar Şamanizm'in etkisi altında kalmışlar ve bazı dini törenleri, şenlikler şeklinde devam ettirmişlerdir. Türk kültür hayatında mevsimler çok önemlidir. Çünkü, Türk kültürünün ekonomik temelini oluşturan hayvancılık ve tarım, mevsimlere göre değişimler göstermiştir. Eski Orta Asya Türkleri kültüründe bahar bayramının özelliği, kurban töreni yapılması, at yarışları yapılması ve topluca şarkılar söylemesidir. Bu bayramlar da kadın ve erkek bir arada yeme, içme ve müzik eşliğinde dans ederek etkinlikler yapmışlardır (İzgi 1977 : 29). Özellikle bahar mevsiminin, göçebe hayvancılıkla uğraşan Türklerin günlük hayatında diğer mevsimlere göre çok daha önemli olduğunu söyleyebiliriz.

Shiji (Shih chi 史記¹¹) kitabına göre Hsiung-nu, senenin ilk ayında Tanhu (Şanyu 單于)'nun sarayında toplanarak Gök tanrı'ya, Yer-su tanrılarına kurbanlar kesmiştir. Beşinci ayda Lungcheng (龍城¹²) adlı bir yerde toplanarak dini bir âdet olarak "Gök Tanrı" ve kutsal sayılan "yer-su" için kurban kesiyorlardı. (Koca 2002: 51, İzgi 1977: 30). Sonbaharda Tai-lin'de bir toplantı yapılırken nüfus sayımı yapıp nüfus vergisi de toplanırdı. Bir başka Çin yazılı kaynağı olan Hou Han-Shu (後漢書¹³)'da Hsiung-nular, her sene birinci, beşinci ve dokuzuncu aylarda wu¹⁴ gününde festivaller düzenleyip gök tanrısına ibadet etmişlerdir. Dağın tepesinde yapılan törenler, yalnızca hükümdarlığın gerçek sahipleri tarafından düzenlenir. Dağın eteğinde düzenlenen yer - su törenine ise bir bey veya hükümdarın karısı da sahiplik yapabilir (İzgi 1977: 30).

Çin kaynaklarına göre bu üç festivalin, "Ejder Şöleni" olduğu açıklanmıştır. "Ejder Şöleni" olarak adlandırma nedeni, Hsiung-nularının hükümdarı Motu'un (冒頓單于: MÖ 234 - MÖ 174) ataları "ejderha"dır. Bu nedenle erken devirlerde ejderha bir kült teşekkül etmiş varsayılmaktadır (Kafesoğlu 1973:4). Bu festivaller sadece tanrılara tapınmak için değil, aynı zamanda politik olarak Shan-yu ile ilişkili

¹¹ Shiji (史記 Shih Chi): Çin tarihi kayıtlarıdır. Sima Qian (司馬遷 MÖ. 145-MÖ. 86) tarafından yazılmış.

¹² Hubei Eyaleti'nin merkezinde, Yangtze Nehri ile Hanshui Nehri'nin birleştiği yerin yakınında yer almaktadır.

¹³ Hou Han-shu (後漢書 Sonraki Han Sülâlesi Tarihi): Yazarı Fan-ye'dir (范曄: MS 398~ MS 445) dir. 25-220 yıllarını kapsayan bu eser, Eski Türkler, Orta Asya'nın eski tarihi ve Türklerle komşu kavimler ile ilgili değerli belgeler yer almaktadır.

¹⁴ üç gün olarak düşünülür

oldukları ve onların dinle devlet işlerinin birlikte olduğunu göstermektedir (İzgi 1977 : 31).

Buna benzer şekilde Göktürklerde de vardır. Göktürk döneminde geleneksel Türk dininin yapılanması ile ilgili meseleleri, Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu iki temel yaklaşımla ele almaktadır. Bunlardan biri olan L.N. Gumilöv (1999¹⁵), Göktürklerin ortaya çıkış sürecinde devlet erkânı ve halklar ayrı ayrı ibadet etmiştir. Devletin üst düzey yöneticileri geleneksel Türk dinine has güneş kültüne ve buna bağlı atalar kültünü oluşturduğu ve halklar ise bazı kabileler kendi dini inançlarını geliştirmiş ve bu diğer inançlar kabile arasında birbirleriyle kolayca karışmadığını Çin kaynağı olan "Wey şu (魏書¹⁶) " ve "Sui şu (隋書¹⁷)" metinlerine dayanarak ele alınmıştır. Aynı görüşü J.P. Roux (1998¹⁸), Göktürklerde iki çeşit dinin mevcut olduğunu, söyler. Bunlardan biri "halk" dini olan Şamanizm, diğeri bir din ise kağanlık dini olan "Gök Tanrı" anlayışıdır. Bu iki din anlayışı arasında sürekli bir çatışma vardır. Bu nedenle Göktürk kitabelerinde Şaman hakkında hiç bahsedilmediği ifade edilir (Çobanoğlu 2003: 20-21). İkinci temel yaklaşım ise, Türk dinler tarihi araştırmalarında ağırlıklı olarak savunulan bir yaklaşımdır. Bu anlayış, geleneksel Türk dinini Gök Tanrısı etrafında

¹⁵ Daha detaylı bilgi için bkz.Gumilöv, L.N. (1999), (çev. A. Batur) Eski Türkler, İstanbul: Birleşik Yay.

¹⁶ Kuzey İmparatorluğu'ndan Wen Seonje (文宣帝), Wei hanedanının tarihini, Kuzey İmparatorluğu'nun bir bilgini olan Wei Su (魏收) tarafından 551'de (天保2) bir fermanla derledi.

¹⁷ Sui Hanedanlığı (581-618) tarihi hakkında bir kitap

¹⁸ Daha detaylı bilgi için bkz. Roux, Jean-Paul (1998), (çev. A. Kazancıgil) *Türklerin ve Moğolların Es- ki Dini*, İstanbul: İşaret Yayınları.

şekillenen özgün bir sistem olarak kabul edilir (Günay ve Güngör 1998¹⁹).

Bu yaklaşım, yeni bir anlayış ve yorumlama modeli geliştirmekten belirli modellere göre ileri sürülen görüşleri eleştirmeye dayanmaktadır. Bu anlayışlar Türk mitolojisine ve geleneksel dinlere ait diğer zamansal ve eşzamanlı metinler, bazı Türklerin "hanifliğe" yakın bir "gök tanrı" inancına sahip olduğunu, diğer Türk topluluklarının ise totemist veya animizm uygulamalarına sahip olduğu görülmektedir. Bunun gibi çok merkezli inanç gelişimi sözlü kültür doğasının bir gereğidir. Buna rağmen Göktürk kitabelerinde Şaman hakkında hiç bahsedilmediği ve iki din anlayışı arasında sürekli bir çatışma olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle Göktürk kitabelerinde Şaman hakkında hiç bahsedilmediği ifade edilmektedir (Çobanoğlu 2003: 39).

Göktürk yazıtlarında "Gök Tanrı" ilk kez 8. yüzyılda karşımıza çıkmaktadır. Bu Göktürk Yazıtı'na göre tanrı ile beraber Umay, yersu zikrolunuyor. Tengri ile Umay, kutsal bir varlık olarak Göktürklerde kağanın tahta çıkmasını sağlamış ve savaş zamanında Göktürlere yardım etmiştir (Çoruhlu 2011: 40, İnan 1976 :16 -17). Göktürkler döneminde de Hung-nularda olduğu gibi her sene belirli bir zamanda ataları "Gök Tanrı" ve "kutsal yer ve su" için kurban sunarak ayin yapmışlar ve sonra halk hep beraber eğlenmişlerdir. Ancak Gök Türklerin bu festivallerde gösterdikleri özellikler, çok kıymiz içmeleri ve bu Mayıs ayında yaptıkları festivali daha da önemli bir hale getirmiştir (İzgi 1977:35).

¹⁹ Daha detaylı bilgi için bkz Günay, Ü. ve H. Güngör. (1998), Türk Din Tarihi, Kayseri: Laçın Yayınları.

	Hiung-nu (Hun)	Göktürk	Uygur
Tören Adı, zaman	3 tane Ejderha Şenliği 1.ay 5.ay 9.ay	1.ay 5.ayın ikinci yarısı 9.ay	9 Mart (Han-Shih) 21 Mart (Nevruz) 9 Mayıs (Örüs sara) 21 Haziran (She) 21 Aralık (Tung-chih)
Kime	yer, su ve gök tanrı	gök tanrıya, yer- sulara, mağaraya, gökyüzüne	gök tanrıya yer-sulara

Şekil 2 Hiung-nu, Göktürk ve Uygur Dönemlerinin Törenleri

Bazı değişikliklere uğrasa da aynı gelenek Uygur Türklerinde de devam etmiştir. Uygur Türkleri törene önce "Gök Tanrı"ya kurban kesmekle başlar ve şarkılar söyleyerek eğlenirlermiş. Uygur Türk döneminin özellikleri yaz ve kış dönencelerinin de kutlanmasıdır. Yani, 21 Haziran'da ve 21 Aralık'ta kurban keserlerdi ve şenlik yaparlardı. Ancak kışın yapılan şenlik yazınkinden daha büyük bir şekilde kutlanmıştır. Diğer bir özellik ise Wang Yen-te (왕엄덕)'nin kayıtlarına göre Uygurlar 9 Martta Han-

Shih²⁰ adında bir şenliği kutlamıştır (Kıldıroğlu 2020 :322, Koca 2002 :53, İzgi, 1977:35).

Bu tabloya göre, Türkler Hunlardan beri Gök Tanrı'ya kurban sunarak törenler yapmıştır. Görüldüğü gibi, eski Türklerde birçok tören ve faaliyetler vardı. Bu bayram ve şenliklerin temelini dini faaliyetler ve toplu eğlenceler oluşturmaktadır. Dikkat edilecek konu ise eğlencelerden önce kurban kesilerek başlanmasıdır (Gömeç 1998: 44).

Şimdiye kadar Kore ve Türkler de olan Gök Tanrı inançları incelenmiştir. Kore'de Gök Tanrı'ya ibadet etmek geleneği ilk Gojoseon krallığından başlayıp bugüne kadar tarih boyunca devam etmiştir. Kore kültüründe Gök Tanrı'ya inanç ve Tanrı'ya ibadet ritüelleri, Korelilerin başlangıcından günümüze kadar gelen milli kültürü oluşturan bir temel taşı niteliğindedir. Türkler ise İslamiyet'i kabul etmeden önce Gök Tengri inancını eski Türk boyların ana kültü halinde MÖ 5. Yüzyılda Asya Hunları arasında en kutsal varlık olan Gök Tengri'ye kurban sunduğu kayıtlardır. Çinliler tarafından Türk Dini denilen Gök Tanrı inancının, sadece Türk boyları arasında görülen, Türklere özgü olan bir inanç sistemi olduğunu söylemiştir.

Fakat görüldüğü üzere Gök Tanrı inancı sadece Türklerde değil Kore'de de kadim zamanlardan beri günümüze kadar mevcuttur. Daha da dikkat edilecek konu ise, Uygur Türk döneminde olan Han-Shih bayramı, bugün bile Kore'de 6 Nisan'da önemli bayramlardan biri olup Hansik (Han-Shih) Günü

²⁰ Soğuk Yemek Festivali; Uygur Türkleri evlerinin içindeki ve dışındaki tüm ateşleri söndürür ve bir gün boyunca hiç ateş yakmazlar. Daha önce hazırlanan soğuk yemekleri yenilirdi.

olarak koruyup soğuk yemekler yenilmektedir. Ayrıca 21 Aralık, Korece'de Dongji (Tung-chih)denilen mevsimlik bayram olarak kutlanmaktadır.

İyi bir hasat veya bereket için dilek dilemek için Gök Tanrı'ya ayinler yapılırken bu törenler toplu olarak gerçekleştirilmiştir. Yani göçebe, çobanlık ile uğraşan Hunlar, Gök-Türkler, Uygur Türkleri gibi tarımla ilgilenen yerleşik Kore halklarında Gök Tanrı'ya hasat ayinleri de önemli bir rol oynamıştır. Gök Tanrı'ya ibadet etmek ritüelinde kurbanlar sunulması ve şenlik halinde şarkılar ve danslar edilmesi çok benzemektedir. Ancak bir fark olarak tarımla yaşamı sürdüren Korelilerin Ekim ayında olan törenlerin, Türklerde ise hayvancılıkla uğraştığı için Mayıs ayında yaptıkları festivale daha da önem verilmesidir. Ayrıca Kore'de Türklerde olduğu gibi kralların tanrı tarafından seçilmiş ve tanrısal niteliklere sahip olduğu düşünülmüştür.

Gök Tanrı dışında Kore ve Türklerde mağara tanrısına tapılmıştır. Türkler, her sene dört mevsimde kurt ata mağaralarının önünde tanrılara kurban edilirdi. Bu mağara kültü'nün kurtla alakalı olarak Gök-Türklerde atanın yaşadığı yer olduğu için törenler yapılmıştır (Kafesoğlu 1973: 6, 12). Bunu, Goguryeo döneminde Ana Tanrıça olarak kabul edilen 'Mağara tanrısı'na (隧神Sui shén) ibadet etmesine çok benzemektedir.

Bunun gibi Kore ve Türkler gök ve Gök Tanrı'ya olan inançlar ve ritüeller hususunda birbirine çok benzemektedir bunu Çin yazılı kaynaklarında açıkça görebiliriz. Bugünlerde Kore ve Türkiye arasında Çin'in olması gibi eski zamanlarda da Kore ve Türklerle en yakın komşu ülke olarak Çin vardı.

Bunlar barış zamanında dost olarak savaş zamanında ise düşman olarak yakında yaşamıştır. Metinde incelediğimiz gibi Koreliler, Çinliler tarafından Dongyi (東夷) olarak adlandırır ve yazılı kaynak olan Weizhi Dongyizhuan (魏志東夷傳)'unda Kore'den bahsedilmiştir. Türkler ise başlıca Shiji (Shih chi 史記) kitabı, Hou Han-Shu (後漢書) kitabı gibi birçok kaynaklarda yer almaktadırlar.

Diğer bir sebep ise kadim dönemde Kore ile Türkler arasında Gök Tanrı inancının çok benzemesi. Zamanında iki milletin Orta Asya'da beraber yaşamış olma olasılığı vardır. Hıung-nular MÖ 3. yüzyılda Orta Asya'nın çok geniş ovalarına hükmeden bir devlet olup Altay bölgesindeki Türk, Moğol, Mançu-Tunguz ve Kore kabilelerinin birleşmesiyle kurulmuştur (Park ve Karımova 2013: 48). Bu nedenle, Hıung-nuların Gökeni, tek bir kabile veya boy olduğu belirtilmemiştir. Çeşitli göçebe gruplar ve kabileler tarafından oluşturulan ve sürdürülen büyük ölçekli bir göçebe birliğidir (Jung 2001: 254). Hıung-nuların bir kabilesi Orta Asya'daki Han hanedanının tehdidinden kaçarak bir kolu batıya doğru göç ederken, bir başka kabile doğuya göç etmiştir. Bildiğimiz batıya giden Avrupa Hunları olmuştur, Doğuya göç edenlerin ise Silla ve Gaya Krallığı'nın ataları olduğu düşünülmektedir (Lee 2001: 186-188).

Son olarak en belirgin yazılı kaynak olarak Göktürk yazıtlarını gösterebiliriz. Köl Tigin yazıtları ve Bilge Kağan yazıtları, Bumin Kağan'ın ölümünde, cenazesine katılanlar sayılırken ilk doğudan gelenler yani, "güneşin doğduğu yer", Bükli (Bükküli veya Bökli) Çöllüg'den bahsedilmiştir (Yıldırım 2017 : 558). Bükli (Bükküli veya Bökli) Çöllüg üzerinde birçok

bilim adamları tarafından araştırma yapılmıştır. Bükli Çöllüg'ün Orta Asya tarihiyle uğraşan araştırmacılar, Çin yazılı kaynaklarında "Kao-kou-li" veya "Kao-li" (Kogurya) şeklinde geçen milletin kadim Koreliler için söylediğini tespit etmiştir (Gömeç 2016: 48). Ancak başka görüşlerin de mevcut olduğu bir gerçektir.²¹

Sonuç

İlk insanlar tabiatta var olan olayların ve soyut kavramların ne olduğunu tümüyle anlama yetisine henüz sahip değillerdi. Bu yüzden kendilerinden daha üstün olduğuna inandıkları farklı tabiat güçlerine ve varlıklarına inanmışlardır. Dolayısıyla tabiat unsurlarında en güçlü olduğu düşünülen gök ve Gök Tanrı'ya saygı duyulması kadim Korelilerde ve Türklerde eskiden beri var olmaktadır.

Yukarıda incelediğimiz gibi kadim Korelilerde de Türklerde olduğu gibi gök ile tanrı arasında net bir ayırım yapmak çok zordur. Gök tanrısı bazen gök ile özdeşleştirilmiş ve iki ülkenin mitolojisinde de hükümdarların tanrının soyundan geldiği için tanrı ile aynı güçlere sahip olduğu inancı yer almaktadır.

Kore kültüründe Gök Tanrı'ya inanç ve Tanrı'ya ibadet ritüelleri, Korelilerin başlangıcından günümüze kadar gelen milli kültürünü oluşturan bir temel taş niteliğindedir. Türkler ise İslamiyet'i kabul etmeden önce Gök Tengri inancını Asya Hunları, Göktürk ve Uygur Türklerinin ana kültünü oluşturmuştur. Mitolojiye ve yazılı kaynaklara göre, Korelilerin ve

²¹ Daha bilgi için YILDIRIM, K. (2017). "Bükli" Hakkında On İki Not. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2), 557-576.

Türklerin gök ve Gök Tanrı'ya olan inançlarının ve ritüellerinin çok benzeme sebeplerinden biri Korelilerin ve Türklerin komşu olmasıdır. Bu tespit iki ülkede ortak olan mitler ve kendilerine eskiden komşu ülke olan Çin kaynaklarına dayandırılmaktadır. Buna göre zamanla iki milletin Orta Asya'da beraber yaşamış olma olasılıkları vardır. Hung-nuların bir kabilesi batıya doğru göç edip Avrupa Hunlarını oluşturur, bir başka kabilenin doğuya göç edip Silla ve Gaya Krallığı'nın ataları olduğu düşünülmektedir. En belirgin yazılı kaynaklar Köl Tigin yazıtları ve Bilge Kağan yazıtlarından öğrenilmektedir. Yazıtlarda yer alan "Büklü Çöllüğü" ile şimdiki uzak doğuda olan Kore'den bahsedildiği tespit edilmiştir.

Antik çağlardan beri, Kore ve Türk Dünyasında bütüncül olarak göğe "Gök Tanrı" denilmiştir. Gök Tanrı, en yüksek ilah olarak algılanması ve şimdi bile, bir şey olursa, Tanrı'yı arayışlarından da anlaşılacağı gibi, Kore ve Türk kültürleri üzerinde büyük bir etkiye sahiptir.

Kaynakça

- Bilgin, Azmi. (2005). 'Gök Tanrısı' Terimi Üzerine, Modern Türklük Araştırmaları Dergisi, 2 (4), 189-197.
- Choi, Namsun. (1973). Kore halkbilim açısından Dagunwanggem Araştırmaları, Eski Asya Çalışma Enstitüsü Dergisi, 2: 331-342
- Çini, Nihat. (2019). Kök Tengri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Genel Türk Tarihi, Sinop Yüksek Lisans Seminer Çalışması, 1-16.
- Çobanoğlu, Özkul. (2001). Türk Mitolojisi, Türk Dünyası Edebiyat Tarihi1 : 5-85, Ankara:AKM Yayınları.

- Çobanoğlu, Özkul. (2003). Kağanlık ve Kamlık Kurumları Arasındaki Çekişmenin Türk Mitolojisine Yansıması Problematiklerinde Yöntem Sorunları, *Bilig* 27: 19-49.
- Çoruhlu, Yaşar. (2002). Türk Mitolojisinin Ana Hatları. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Eberhard, Wolfram. (1995). Çin Tarihi, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Erkoç, H. İhsan. (2019). "Bozkır Halklarında Su Kültü", Tarih ve Kültür Penceresinden Su ve Sağlık İlişkisi Uluslararası Sempozyumu: 69-108, İstanbul.
- Eliade, Mircea. (1991). Kutsal ve Dindışı, (M. Ali Kılıçbay Çev.), Ankara: Gece yayınları.
- Esin, Emel. (2001). Türk Kozmolojisine Giriş. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Esin, Emel. (2004). Orta Asya'dan Osmanlıya Türk Sanatında İkonografik Motifler, İstanbul: Kabalcı Yayınevi .
- Giray, C. Kadriye, (2016). Türk ve Kore Kuruluş Efsanelerinin Karşılaştırmalı Analizi -Dangun ve Bozkurt-, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Gömeç, Saadettin. (1998). Şamanizm ve Eski Türk Dini, Pamukkale Üni. Eğitim Fakültesi Dergisi, 4: 38-50.
- Gömeç, Saadettin. (2019). Eski Türk Dininin Temel Özellikleri, *Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 4 (1) : 84-123.
- Guliyev, Rehman. (2011). Tanrıçılık ve Tanrı Kelimelerinin Leksik Anlamı. *Motif Akademi Halk Bilimi Dergisi*, (Azerbaycan Özel Sayısı-II). 95-101.
- Güngör, Harun. (2016). Türk Bodun Bilimi Araştırmaları, Bilge kültür sanat, İstanbul.
- Han Sangjun ve Park Kidong. (1991). A Sport Scientific Study of Korean Ancient Checheon Ceremony, Kangwon Üniversitesi Beden Eğitimi Enstitüsü Bildirileri, 16 : 41-55.
- Hassan, Ümit.(2000). Eski Türk Toplumuna Üzerine İncelemeler, İstanbul: Alan Yayınları.
- Im, Dongkweon. (1987). Kore Folklor Çalışmaları, Seul: Jipmundang.

- İnan, Abdülkadir. (1976). *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul : Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İzgi, Özkan. (1977). Hunlar, Göktürkler ve Uygurlarda Geleneksel Festival ve Eğlenceler, İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi, 31 : 29-36.
- Jeong, Soon Jung. (2021). The Exploration of 'The Ideas of Heaven' and 'Korean Sundo Thought' in Dan-gun Myth Inherited in Joseon Neo-Confucianism – The Identity of Korean Philosophy Focused on Chen-myeong-do, Dankook university, IJournal of Oriental Studies 82: 117-138.
- Jo, Sunghwan. (2017). Dangun Mitinde Kore Felsefesinin Kimliği – 'Gök' Kavramı Üzerine, Kore Eğitim Felsefesi Konferansı Bildirileri, Kore Eğitim Felsefesi, 1-10.
- Jo, Wooyeon. (2011). As a Political Act, The Ritual of Heaven of Gogurye , Goguryeo Balhae Derneği, Goguryeo Balhae Araştırması, 41: 37-71
- Jung, Suil. (2001). *Eski Uygarlık Değişim Tarihi*, Pajoo: Sagyejul.
- Kafesoğlu, İbrahim. (1973). *Eski Türk Dini*, Tarihi Enstitüsü Dergisi, İstanbul Edebiyat Fakültesi Matabaası, İstanbul, 3: 1-34.
- Kang, Jinweon. (2104). The Foundation and Development of the Grand Harvest Ritual in Goguryeo, Yonsei Üniversitesi Kore Araştırmaları Enstitüsü , *Dongbang Dergisi*, 165, 1-32
- Karakaş, Selim. (2014). Türklerin Orijinal Dinleri Meselesi, *JSS* 13(2):463-477
- Ercilasun, A. Bican ve Akkoyunu Ziyat. (2018). Kaşgari, M. Divân-ü Lügati't-Türk, TDK yay. Ankara.
- Kıldıroğlu, Mehmet. (2020). Geçmişten Günümüze Türklerde Nevruz , KAÜSBED, 25; 315-338
- Kıyak, Abdülkadir. (2010). "Türk Kültüründe Gök İle İlgili İnanışlar", Yurdu Hikmet, Düşünce – Yorum Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi, 3(6): 211 - 222
- Kim, Hyunwoo ve Lee, Kyengwon. (2017). The Origin of Korea Mental Culture in Ethnical Religions, Kore Felsefe Araştırmaları Topluluğu Kore Felsefesi Dergisi, 52 : 243-280.

- Kim, Do hyeon. (2009). The History and Rite of Cheonje[天祭] in Mt. Taebaek, Kore Tarih ve Folklor Topluluğu, Tarihi folklore Dergisi, 31: 195-231.
- Kim, In Hee. (2003). Goguryeo'nun Ana Tanrıya İnanması ve Cinsel Ritüelleri, Doğu Asyalı kadın mitleri, Jipmundang. 251-252쪽 및 276-277쪽 참조.
- Kim, Keongjae. (1981). Korelilerin Gök kavramı, Hanshin Üniversitesi, Teolojik Düşünce Enstitüsü, Teolojik Düşünce, 32 -
- Koca, Salim. (2002). "Eski Türklerde Bayram ve Festivaller", Yeni Türkiye Yayınları, *Türkler* 3: 51- 57,
- Koppers, Wilhelm. (1941). Etnolojiye Dayanan Cihan Tarihinin Işığı Altında İlk Türklük ve İlk İndo Germanlik, Belleten, V.17-18: 439- 480.
- Lee, Daekeen, (2009). Kore'deki Eski Jecheon Ritüellerinin İçerdiği Dini Anlam Üzerine Bir Araştırma, Daejeon Katolik Üniversitesi İncil ve Kültür , 13: 128-156.
- LEE, Jewon. (1999). The situation and problem of the study on The Myth of Tan-Gun, Kore Ulusal Spor Üniversitesi, Kültür Eğitim Enstitüsü Dergisi, 4: 85 -100
- Mandaroglu, Mehmet. (2012). İslamiyet'ten Önce Türklerde Toplantı ve Törenler , TSA, 16 (2): 211-233.
- Na, Heera. (2005). Founding Myth of Kingdom and Rituals in Silla Dynast , Korean Ancient History, Seoul: Korean Society of Ancient History, 39: 64-65.
- Ögel, Bahaeddin. (2010). *Türk Mitolojisi I*, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Park S., Karimova. N., (2013). Tarihte Kore ve Orta Asya, Seul : Emajin.
- Park, Hyunjoo. (2016). Kore *Halk Kültüründe Ölü Gömme Gelenekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara
- Park, Mira. (2010). Üç Krallık ve Goryeo Hanedanlığı'nın ritüelleri ve sorunları, Uluslararası Beyin Eğitimi Üniversitesi Kore Çalışmaları Enstitüsü, *Sundo Kültürü*, 8 : 7-30
- Seo, Dae Suk. (2012). The origin of the Korean Wave, Gyeore Dil ve Edebiyat Dergisi, 49: 7-26

Shin, Cheo Ho. (1979). Joseon Kadim Kültür Tarihi, Seul: Hyeongseol Yayınevi

Shin, Hyoyoung. (2020). A Study on the Group Dancing Shown in Ancient Heaven-worshipping Rites of Korea, Kore Dans Sanatları Çalışmaları, 79(3): 97-112

Tanyu, Hikmet. (1986). *İslamıktan Önce Türklerde Tek Tanrı İnancı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.

Uğurlu, Serdar. (2012). Eski Türklerin Dini, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(20):323-335.

Yıldırım, Kürşat. (2017). "Büklü" Hakkında On İki Not. Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(2). 557-576.

YUN, Myongchul. (2001). "Goguryeo Gojoseon Krallığını Devam Sağalaması Çalışması", Go Joseon Dangunhak 9 : 35-65.

İnternet Kaynakları

<https://100.daum.net/encyclopedia/view/b10b1013b> ET 05 30 2022.